

JOAN FRANCESC FORNÉS I BELTRAN, FRANCISCÀ INQUER MORT A AMÈRICA A 1853

Baltasar Perelló Carrió,¹ Jaume Jaume Mayol²

1. Llicenciat en Història
baltasarperellocarrio@gmail.com

2. Doctor en Tecnologies de la Informació i les Comunicacions.
Departament de Matemàtiques i Informàtica de la UIB. ORCID: 0000-0001-9325-3346
jaume.jaume@uib.es

Paraules clau: missioners mallorquins, Inca, Reindeer, Xile, Valparaíso, Montevideo.

Resum. *La primera meitat del segle XIX està marcada per una inestabilitat política, econòmica i militar, tant a Europa com a Amèrica. En aquest context, l'activitat missionera era d'allò més perillós. A 1837, els missioners Joan Fornés i Bartomeu Alomar parteixen a les missions d'Amèrica. Ara bé, la seva transcendència històrica s'assoleix per les circumstàncies que envolten la seva mort a bord del vaixell bergantí Reindeer, a 1853.*

Keywords: Mallorcan missionaries, Inca, Reindeer, Chile, Valparaíso, Montevideo.

Abstract. *The first half of the 19th century suffered a political, economic and military instability, both in Europe and America. Under this context, missionary activity was dangerous. Despite this, the missionaries Joan Fornés and Bartomeu Alomar went in 1837 to the missions in America. However, their historical significance is achieved by the circumstances surrounding their death on board the brig Reindeer, in 1853.*

1. INTRODUCCIÓ

1.1. Contextualització

La primera meitat del segle XIX es caracteritza per tot un seguit de fets internacionals que provoquen un canvi geopolític a nivell mundial. Així, les guerres a Europa i Amèrica, moltes d'elles amb la participació d'Espanya, es resolen amb un bon nombre de noves repúbliques a Amèrica.

De la mateixa manera, igual que la política, l'economia es mou en un entorn no controlat, de manera que alguns països confien el seu finançament en companyies que acaben controlant els moviments econòmics internacionals.

En aquest context, els viatges són molt complicats. Els mitjans de transport encara no estan totalment desenvolupats. Així, viatjar entre Europa i Amèrica és una autèntica aventura, amb molts de perills provocats per la pròpia naturalesa i pels mateixos viatgers, que han de viatjar amb el constant perill de ser assaltats per camins i travessies marítimes o ferroviàries. D'aquesta manera, el procés d'evangelització catòlica a països de Sud-amèrica, que implicava llargs viatges, suposa una empresa que, ben bé, pot costar la mort de persones que anaven a les missions.

Per altra banda, els processos d'investigació relacionats amb fets de principis del segle XIX, tot i haver molta informació a les xarxes de comunicacions (Internet), són complicats quan requereixen haver d'accedir a arxius que no es poden visitar de manera presencial.

A l'estudi que es presenta a continuació es descriu l'aventura que varen viure dos missioners mallorquins que visqueren a la primera meitat del segle XIX i la transcendència que envolten les circumstàncies de la seva mort, encara que la seva vida no fos gaire diferent de la de molts de missioners amb els que convisqueren.

1.2. Descripció i objectius

Es pretén esbrinar els detalls i el context socioeconòmic que envolten la vida i mort dels dos missioners mallorquins Joan Francesc Fornés (Inca, 1803) i Bartomeu Alomar (Sineu, 1807). Nascuts a principis del segle XIX, comparteixen unes experiències vitals durant quasi tota la seva vida i fins a la seva mort.

Com a objectius secundaris es planteja :

- Analitzar la transcendència dels fets històrics de personatges no famosos del segle XIX pot tenir una ampla repercussió a documents de l'època i a mitjans de comunicació del moment, igual que passa a l'actualitat.
- Avaluar el domini de persones influents del segle XIX en els mercats econòmics mundials tot disposant d'estructures organitzades que facilitaven els moviments econòmics consolidant així la seva posició de privilegi econòmic.

1.3. Metodologia

L'estudi realitzat té, com a punt de partida, el document abintestat de declaració d'hereus de Joan Francesc Fornés i Beltran, realitzat uns anys després de la seva defunció. Al propi document es detallen les circumstàncies del seu traspàs. A partir d'aquests detalls s'ha realitzat una tasca de recopilació d'informació de diverses fonts, que inclouen una recerca per Internet, consulta presencial i telemàtica d'arxius i entrevistes amb experts.

1.4. Fonts d'informació

Les fonts d'informació consultades són les següents:

- A efectes de poder esbrinar on va romandre Joan Francesc Fornés a Amèrica, s'ha confeccionat una llista de llocs on va poder estar, a la costa del Pacífic. S'han enviat correus electrònics a comunes i parròquies d'aquesta zona, amb poques respostes o respostes del tipus “podria haver alguna informació, però no hi ha res digitalitzat, la recerca s'ha de fer presencial”. Així mateix, s'han enviat correus electrònics als autors d'articles de revista i llibres relacionats amb l'estància de missioners a Amèrica durant el segle XIX.
- S'ha accedit telemàticament als registres històrics nacionals i biblioteques de Xile, Argentina i Uruguai, enviant també correus electrònics, les respostes dels quals no s'han rebut o no han ajudat a la recerca. En el cas de Xile, a partir de 1818 ja no funciona l'administració de la legació espanyola i no conserva més documents. En relació al clero, a partir de 1836 tota la documentació queda dipositada als diversos arxius nacionals: Archivo General de Indias (Sevilla), Archivo de Simancas (Valladolid), Archivo General de la Administración (Alcalà d'Henares) i Archivo Histórico Nacional (Madrid). L'arribada de Joan Francesc Fornés és posterior a 1836, per la qual cosa no hi ha cap documentació a l'arxiu xilè.
- S'ha accedit presencialment a l'Archivo General de la Administración, Archivo Histórico Nacional, Archivo de Protocolos i Arxiu Nacional de Catalunya.
- A través de la web del Ministeri de Cultura i Esport (PARES, 2023) s'han consultat els moviments migratoris d'Uruguai. Atesa la gran quantitat de resultats, els autors han programat un sistema informàtic de descàrrega de dades de la web del ministeri. A partir d'aquest programa s'ha pogut obtenir la llista de religiosos espanyols arribats a Montevideo i registrats a la Policia d'Immigració d'Uruguai.

- S'ha accedit a arxius telemàtics històrics britànics (<https://www.nationalarchives.gov.uk>) i s'ha sol·licitat audiència al consolat britànic a Palma. Aquest darrer es va visitar personalment, però no es va aconseguir audiència.
- Per entendre els moviments econòmics del segle XIX, s'han enviat correus a experts en la matèria, en ocasions autors de llibres i estudis a revistes. S'ha obtingut resposta dels catedràtics d'història econòmica de la Universitat de Barcelona (Lluís Casesnoves) i de la Euskal Herriko Unibertsitatea. (Eduardo Alonso Olea).
- El seguiment dels fets s'ha trobat a través de la consulta telemàtica d'hemeroteques de diaris de l'època (la llista de diaris s'especifica al llarg del document).
- Entre les consultes a experts, es poden destacar les aportacions del Sr. Pere Fiol, el Sr. Miquel Pieras i les entrevistes amb el Sr. Antoni Marimon, el Sr. Bartomeu Martínez, el Sr. Pere Fullana i el Sr. Gabriel Busquets. Es fa un agraïment especial per la seva participació i aportacions.

2. CONTEXT SOCIAL, POLÍTIC I ECONÒMIC

La vida dels dos missioners mallorquins Joan Fornés i Bartomeu Alomar va venir condicionada per un seguit de fets històrics que, si bé no els varen viure directament, en sofriren les conseqüències. A continuació es presenta el context històric que envolta la vida dels religiosos, el qual és clau per poder comprendre la realitat que visqueren.

2.1. Context espanyol

Carles IV, successor de Carles III, va ser rei d'Espanya entre 1788 i 1808. El seu regnat va estar marcat per la Revolució francesa de 1789 i diverses guerres, com la Guerra del Rosselló (1793-1795), guerra contra Portugal (1801), guerres contra el Regne Unit (entre 1796 i 1805) amb derrotes importants com l'esdevinguda a la Batalla de Trafalgar de 1805. A la Pau d'Amiens (1802), Menorca deixa de ser territori britànic per ser espanyol. El regnat de Carles IV acaba amb el motí d'Aranjuez de 1808, abdicant en favor del seu fill Ferran VII. El mateix any 1808, ja amb Ferran VII rei, comença la Guerra del Francès, fins a 1814.

Palma i Cadis foren les úniques ciutats espanyoles no envaïdes durant la Guerra del Francès. En el cas de Mallorca es pot destacar una immigració massiva de peninsulars que fugen de la guerra: 30.000 refugiats fins a finals de 1812,

entre els quals hi ha uns 3.000 religiosos, que tenen una participació activa a la vida i política mallorquina durant alguns anys. L'arribada de religiosos i religioses suposa incrementar el cens de religiosos i religioses que ja hi havia a Mallorca. Així, a l'any 1787 hi havia 1.265 religiosos i religioses a Palma, que suposaven un 3,7 % de la població de la ciutat. Al total de l'illa, els 3.259 eclesiàstics suposaven un 2,4 % de la població. Aquestes persones resideixen a convents i cases (24 en total només a Palma). Les ordres religioses tenen moltes propietats a Mallorca (8 convents de Palma disposaven de 232 propietats), motiu pel qual presenten molta oposició a algunes reformes iniciades a les Corts de Cadis. Això no obstant, l'elevada població de religiosos i religioses suposa importants problemes econòmics, atès que els ingressos són inferiors a les despeses de funcionament i manteniment (Moliner, 1982, Piña, 2021).

2.2. El procés de desamortització i exclaustació a Espanya

Ferran VII mor a 1833 i la seva filla, menor d'edat, esdevé la reina Isabel II. Durant la seva minoria d'edat exerceix la regència la seva mare Maria Cristina de Borbó - Dues Sicílies. La pujada al tro d'Isabel II genera un conflicte dinàstic i militar (Guerres Carlistes) que deriva en tot un seguit de moviments revolucionaris, entre els quals es poden destacar motins anticlericals a Aragó i Catalunya a 1835. A 25 de juliol de 1835, el govern de José Maria Queipo de Llano (comte de Toreno), antic ministre d'Hisenda, aprova la Reial Ordre d'Exclaustació Eclesiàstica, per la qual se suprimeixen tots els convents amb manco de 12 religiosos. Juan Álvarez Mendizábal esdevé nou ministre d'Hisenda dia 14 de setembre de 1835 i posa en marxa un procés de desamortització eclesiàstica al llarg de 1836. Es dicten dos Reials Decrets els dies 19 de febrer i 8 de març de 1836 on es declaren en venda tots els béns de qualsevol classe que haguessin estat de les comunitats i comunitats religioses extingides i se suprimeixen tots els convents i monestirs masculins de religiosos. El resultat d'aquest procés fa que propietats de l'església i ordres religioses passin a mans de la classe mitjana, que adquireix en compra o subhasta. El propi Juan Álvarez Mendizábal compra terres expropiades de l'església (Ferragut, 1974).

La primera conseqüència de la desamortització és l'abandonament dels convents per part de religiosos i religioses. A 1836 es crea una Junta Diocesana a Mallorca amb l'objectiu de suprimir totes les cases de comunitats religioses, distribuir aquestes comunitats religioses arreu de Mallorca i realitzar una nòmina de totes les persones exclaustades, a fi que puguin cobrar les pensions que les corresponen i informar el Govern. S'autoritza als exclaustats i secularitzats a impartir classes públiques de primeres lletres, llatí, ciències i belles arts. El sous dels religiosos oscil·la entre els 3 i els 5 reials de velló (Ferragut, 1974).

A 1836 hi ha 764 religiosos i 358 religioses a Mallorca, la majoria de Sant Francesc d'Assís (Observants), que ja Junta Diocesana reparteix a diversos convents d'arreu de Mallorca. Es procedeix a la venda de tots els béns, de manera que, per exemple, les campanes de Sant Domenge de Palma són venudes a Amèrica, els seus quadres dispersats per tot el món i el seu orgue es trasllada a Santanyí (Ferragut, 1974).

2.3. Context a Amèrica: Xile i altres repúbliques americanes

A principis del segle XIX es produeix un seguit de conflictes armats a territoris americans de l'imperi espanyol. Aquests conflictes parteixen d'un anhel d'independència i arranquen arrel de la Guerra del Francès, culminant amb les declaracions d'independència de nacions com Xile (1818), Argentina (1816), Uruguai (1825), Perú (1821). En el cas de Xile, la independència es declara a 1818, però no és reconeguda per Espanya fins a 1844.

A Xile pren especial importància la ciutat de Valparaíso. Amb la independència, aquesta ciutat es converteix en un centre econòmic i cultural de primer ordre, amb ciutadans de moltes nacionalitats: portuguesos, alemanys, francesos, espanyols, britànics i nord-americans, entre d'altres. Per Valparaíso passen personatges de la història, com Charles Darwin, que arriba a Valparaíso el mes de juliol de 1834 al seu viatge procedent d'Anglaterra a bord del vaixell H. M. S Beagle. Emprèn diverses expedicions per tornar a la ciutat xilena a 1835 (Hernández, 1927).

Des del punt de vista econòmic, cal destacar que es varen instal·lar a Valparaíso dues cases del comerç britànic: la casa Huth & Cia i la casa Gibbs & Cia, als anys 1824 i 1826, respectivament (Hernández, 1927).

2.4. Franciscans a Xile i Valparaíso

A 1827 arriba a Valparaíso fra Andrés Caro, religiós franciscà que seria anomenat *El Apòstol de Valparaíso*. Arriba a la ciutat a bord del vaixell *Sir Tinxian*, procedent de Bolívia, on havia viscut durant uns trenta anys, disposat a tornar a Europa. Ja embarcat al viatge de tornada, al vaixell *El Cometa*, les condicions de la mar obliguen a tornar, amb el vaixell mig romput. Arriben de manera quasi miraculosa a Valparaíso, on decideix establir-se definitivament. Inicia una evangelització i fa construir el temple Casa del Barón. A l'any 1832, la Municipalitat de Valparaíso reconeix els seus mèrits arreu de la regió de Valparaíso, que s'allarguen fins a la seva defunció a 1844. Durant la seva estada es potencia de manera important la presència franciscana (Hernández, 1927).

La presència de religiosos espanyols a Amèrica ve motivada per dues condicions: la manca de sacerdots i monges originaris d'Amèrica i l'increment de religiosos a Europa, juntament a fets com les desamortitzacions a Espanya, que es converteix en exportadora de clero. Si ens centram en l'emigració des de Mallorca, durant el segle XIX parteixen 154 clergues de Mallorca (un 4 % d'Inca i un 3 % de Sineu). Les principals motivacions són l'exclaustració de dia 12 d'agost de 1835 i l'aixecament carlista de Manacor (Aljovín, 2020; Estrades, 2004).

En el cas de Xile, a més de les anteriors, es poden trobar motivacions polítiques (Leal, 2017; Valenzuela, 2005):

- Durant el segle XVIII, la corona espanyola està molt pendent dels convents a ultramar, per dos motius fonamentals: economia i moral. La presència del clero a ultramar és una manera de centralitzar i uniformar l'autoritat política del rei, a través d'un control del clero.
- A 1813, en plena guerra, el govern patriota comença a eliminar hospicis i missions de la zona sud, suspent el lliurament estatal de recursos i assistència. Al mateix temps, s'intenta que el clero participi políticament i militar. Alguns frares, com els de Chillan, participen activament al conflicte.
- Durant la dècada 1830-1840 prenen importància fra Zenón Badia i fra Andrés Carrasco. El primer rep l'encàrrec d'anar a cercar franciscans a Itàlia per dur-los a Xile.

A 1837, el govern xilè encarrega a Zenon Badia (franciscà argentí incorporat al col·legi de Chillan) la missió d'organitzar l'arribada de franciscans italians a Xile. Se li donen instruccions que no siguin espanyols. Així, Zenon Badia surt de Valparaíso dia 3 de desembre de 1835, i navega set mesos fins a Trieste, on troba a José Vernet, franciscà català, amb qui viatja fins a Ancona. Arriben a Roma dia 25 d'agost de 1836. A dia 1 d'agost de 1837, 13 frares italians desembarquen a Valparaíso (havien partit dia 9 de març de 1837 d'Itàlia). Després de quasi naufragar al cap d'Hornos, sense víctimes, arriben a Xile. A 1837 arriba un segon grup, del que s'esperava un total de 150 franciscans, però no hi ha informació per identificar-los ni saber quina quantitat va arribar. D'aquest segon grup se sap que es reparteixen en tres grups, els que van a Valdivia, els que van a Chiloé i un tercer grup que queda a Chillan. Aquesta arribada no seria la darrera, li segueixen onades a 1848, 1853 i 1862, dintre del segle XIX (Camús, 2009; Pinto, 1993).

La presència de missioners espanyols va ser important, tot i que no eren sempre ben acceptats pel govern xilè. Alguns prenen notorietat (Arancibia, 1982), tals com:

- Fra Andrés García Acosta, conegut com *fray Andresito*. Nascut a 1800, es fa famós per les seves virtuts i accions de caritat, assolint la condició de Venerable pel papa Francesc a 2016.
- Josep Ciré (Siré) i Segura, nascut a Reus, arriba a Xile dia 1 d'agost de 1837 amb el grup de franciscans de fra José Alfonso Vernet, passant a Chillan (després de dos mesos de viatge). Passa per diversos destins, com Coltauco, Talcahuano, Santiago, Curicó o Valparaíso (Ciré, 1992).

2.5. Context històric en el moment de la mort dels missioners (1853)

Independència d'Argentina

Com a nota història, els fets ocorren durant el setge que el General Urquiza imposa a la ciutat de Buenos Aires, entre el 6 de desembre de 1852 i el 13 de juliol de 1853. Les tropes estan situades al sud de la ciutat, al Río Salado del Sur, on desembarquen els amotinats amb José Arbina. El conflicte armat comença amb la derrota del president Juan Manuel de Rosas a la batalla de Caseros, 3 de febrer de 1852, i acaba amb la presidència de Justo José de Urquiza. D'acord amb el que diu la *Gaceta de Madrid* i els fets històrics, els amotinats s'escapen al juliol o agost de 1853 (*Gaceta de Madrid*, 1853).

Gibbs & Sons

Anthony Gibbs (Anglaterra, 1756 – ibídem, 1815) és el fundador de la firma Anthony Gibbs & Sons. Els seus fills George, William i Joseph segueixen el negoci familiar. El seu fill William (1790-1875), que passa part de la seva infància a Espanya, s'encarrega de la filial William Gibbs & Cia, amb activitats comercials principalment a Xile. Alguns descendents de la família es converteixen en Barons de Wraxall –el quart baró de Wraxall, Anthony Gibbs, neix a 1958 (Mathew, 2020).

La firma d'Anthony Gibbs & Sons de Londres, creada a Londres a 1802, havia fet negocis directes amb Perú des de 1806 i passà a Xile, amb operacions econòmiques importants durant quasi un segle. Entre els seus negocis es pot destacar l'exportació de guano cap a Europa, de manera que els senyors Anthony Gibbs i fills s'arriben a convertir en els únics i exclusius agents d'exportació del govern peruà. Fins a 1864 s'exporten 4.000.000 de tones de guano. A 1865 la firma Gibbs s'estén amb l'elaboració de salnitre, concentrant el negoci a Xile. En aquest cas, amb la seva filial *William Gibbs & Cia* (Hernández, 1927; Mathew, 2020).

El primer préstec a l'estat peruà es fa durant l'època de la Independència, i a 1825 aquests bons ja estaven impagats, la qual cosa genera problemes amb els tenedors de bons de l'estat. S'ha de tenir en compte que la majoria de tenedors de bons provenia de les classes manco acomodades: “sacerdotes rurales, oficiales de media paga y viudas”. Si bé Perú intenta pagar el seu deute, no és possible fins a l'aparició del mercat del guano (1842). Precisament és la casa Gibbs & Sons la que domina el comerç del guano entre 1842 i 1861, amb exportacions principalment a Gran Bretanya. Fruit d'aquesta activitat comercial, Gibbs & Sons concedeix préstecs al govern peruà a pagar amb els beneficis del negoci del guano (a 1846 ja havia prestat 60.000 lliures esterlines). D'aquesta manera es possibilita que Perú pugui saldar el seu deute a 1949 i obrir negocis a Londres. Aquesta nova expansió comercial peruana porta a l'estat a endeutar-se de nou: entre 1850 i 1870, Perú rep més préstecs que qualsevol altre país llatinoamericà, 33.535 lliures esterlines, i és un dels països més endeutats del món. En aquest context, els termes dels contractes de préstecs fan que els contractistes guanyin comissions molt elevades (com en el cas de Gibbs & Sons) i provocant fluctuacions i especulacions en els mercats, amb suborns a representants de països americans. A 1861, quan acaba el contracte del negoci del guano entre Gibbs & Sons i el govern peruà, aquest no es renova i el govern reparteix el mercat europeu entre contrabandistes peruans. Però no s'havia comptat que el consum de guano havia minvat considerablement als darrers anys. El deute torna tan gran que ja és gairebé impossible de pagar, Perú entra en bancarrota a 1879 (Mathew, 2020; Sobrevilla, 2003).

Josep Maria Serra

Josep Maria Serra Muñoz (Xile, 1810 – Barcelona, 1882), fill de Mariano Serra (nascut a Girona) és un comerciant i empresari que a 1845 es converteix en el primer cònsol de Xile a Espanya. La seva esposa, Dorotea de Chopitea, és famosa per la seva activitat filantròpica a Barcelona i Xile, activitat que li val la seva declaració com a Venerable pel papa Joan Pau II a l'any 1983. És filla de Pedro de Chopitea (destacat comerciant de mercaderies i esclaus) i neboda segona de José Miguel Carrera (polític i militar xilè que participà activament a l'emancipació de Xile i a les guerres d'independència), reconegut com un dels pares de la Pàtria de Xile. Com a empresari, Josep Maria Serra és un dels fundadors del Banc de Barcelona i membre de la seva junta. Soci a la construcció del ferrocarril a Granollers i del canal d'Urgell i soci fundador de La Maquinista Terrestre y Marítima (Blasco, 2000).

George Fiott Day i el vaixell *Locust*

El comandant del vaixell *Locust*, que rescata els efectes del *Reindeer*, és el militar George Fiott Day (Southampton, 1820 – ibídem, 1876). Oficial de la *Royal Navy*, és una de les primeres persones en rebre la Creu de la Reina Victòria, màxima condecoració que reconeix la valentia en front a l'enemic. També és Cavaller de la Legió d'Honor britànica. Després de sofrir un naufragi a la Patagònia a 1835, entre 1838 i 1845 participa a operacions militars a la Mediterrània, per passar a servir a Àfrica fins a 1848. Aquest any parteix cap al Cap de Bona Esperança i d'allà cap a Brasil. Durant la seva estada a Sud-Amèrica, patrulla per la zona dels rius de Paraguai i de la Plata. Durant una d'aquestes patrulles assisteix al bergantí *Reindeer*, prop de la Boca del Salado (Cabo San Antonio). A 1854 és destinat a la guerra de Crimea i a 1858 navega cap a costes asiàtiques (The Victorian Royal Navy, 2023).

La intervenció de George Day és especialment important a la Batalla de Caseros. A l'acabament de la Batalla de Caseros (1 d'abril de 1852), José Manuel de Rosas es refugia a la casa del cònsol anglès, Robert Gore, que abans havia estat Encarregat de Negocis a Montevideo. Es conta que Robert Gore va trobar José Manuel de Rosas dormit al seu llit. Es decideix evacuar Rosas, tasca que s'encomana a l'almirant Henderson, comandant de les forces britàniques de l'Atlàntic Sud. Rosas és conduït a bord del vaixell *Locust*. La tripulació estava de dol perquè una bala perduda a la pròpia Batalla de Caseros havia ferit i mort el segon capità del vaixell, Payme, on estava d'observador. A una altra font es diu que Payme havia anat a observar la batalla en cavall, essent interceptat per combatents. Aquests li intenten llevar el cavall i a la discussió rep un dispar. Rosas roman al *Locust* fins a dia 4 de febrer, quan es trasllada al vaixell *Centaur* i després al *Conflict*, per partir cap a Anglaterra, per instal·lar-se a Southampton. Alguns autors opinen que l'elecció d'aquesta ciutat està relacionada amb alguna recomanació feta per George Day durant el temps que Rosas roman al *Locust*. Les despeses del rescat de Rosas, pagat pel propi rescatat, són de 481 lliures per al *Conflict*, 147 lliures per al *Centaur* i 2,5 lliures per al *Locust* (Enrique-Ortiz, 2001).

Utilització de les lletres de canvi al segle XIX

El procés d'industrialització de mitjans segle XIX, amb la construcció de ferrocarrils com a eix vertebrador, requereix d'un important finançament, amb la necessitat de disposar d'inversos estrangers. Amb un sistema financer no totalment desenvolupat i davant inestabilitats internacionals, la lletra de canvi es converteix en un mitjà de pagament fonamental (Gutiérrez, 1994).

En el cas de la industrialització de Catalunya, amb la construcció del ferrocarril i la consolidació i expansió tèxtil, els pagaments que efectuen les cases constructores se sol dividir en tres moments: una tercera part a la signatura del contracte, una tercera part en el moment de l'arribada de la maquinària a Barcelona, i una darrera tercera part tres mesos després de l'arribada de la maquinària. El mecanisme seguit per fer efectius els pagaments fraccionats és a través de lletres de canvi girades en lliures esterlines (sobre Londres) o francs (sobre París o Marsella). Aquestes lletres de canvi es poden fer efectives, a bancs de Catalunya, efectuant el corresponent canvi de divisa, a més de facilitar el pagament nominal de la mateixa. Aquest pagament nominal afegeix seguretat a la transacció: evita problemes en cas de robatoris i evita haver de transportar doblers en metàl·lic (Gutiérrez, 1994).

El procediment habitual és el següent: els inversors, principalment des d'Amèrica, giren lletres de canvi a un intermediari de Londres. Un dels intermediaris més importants és Cristóbal Murrieta, que rep les lletres per fer-les efectives a fi que els fer front als compromisos amb els constructors de maquinària, a canvi d'una comissió. Aquests, una vegada han cobrat, envien la maquinària. A maig de 1846, Murrieta fa efectives lletres per un import de més de 5.000 lliures esterlines, i fins a 8.000 al mes d'agost. En ocasions, els intermediaris es limiten a acceptar lletres i fer el corresponent canvi de divisa, cobrant la comissió corresponent (Gutiérrez, 1994).

Les operacions financeres amb lletres de canvi augmenten considerablement els anys 1848, 1850 i 1853. Hi ha constància d'una lletra girada per Anthony Gibbs & Sons a data 9 de febrer de 1852, a Lima, a cobrar per Josep Maria Serra, de 600 lliures. A 12 de març de 1853 es remetien des de Lima més lletres de 300 i 200 lliures amb els mateixos intervinents (Gutiérrez, 1994).

3. BIOGRAFIA DE JOAN FORNÉS I BELTRAN

3.1. Orígens familiars (1803-1828)

Joan Francesc Fornés i Beltran neix a Inca dia 14 d'octubre de 1803. Fill de Joan Fornés Truyol, àlies Emperador, i de Jerònima Beltran Llompart. Germà de Clara Maria, Sebastià, Jerònima Rosa, Jaume i Gabriel. Els seus nebots Joan Lluís Llompart Fornés (fill de Jerònima Rosa) i Clara Fornés Planas (filla de Gabriel) es casen i donen lloc a la família de malnom *Marron*. Aquesta família estaria relacionada, amb el temps, amb el celler de Can Marron, ubicat al carrer Rector Rayó d'Inca (APSMJ; Pieras, 2002).

Bartomeu Alomar neix a Sineu devers 1807. Té dues germanes (Joana Maria i Antònia) i un germà (Francesc). El seu germà Francesc Alomar es casa amb Joana

Maria Ramis i té dos fills de noms Gabriel (feia de llaurador) i Rafael (feia de fuster). Gabriel Alomar Ramis es casa amb Monserrada Llull Pascual (almanco tenen dos fills, de noms Monserrada i Gabriel –aquest darrer es casa amb Catalina Vanrell) i Rafael Alomar Ramis es casa amb Magdalena Palou Vanrell (tenen 11 fills, de noms Francesc, Rafael, Miquel, Aina Maria, amb noms repetits). De Joana Maria i Antònia Alomar, germanes de Bartomeu Alomar, se sap que tenen descendents de noms Antoni, Bernat, Joana Maria, Margalida i Gabriel Garcies Alomar. Finalment, Antoni Garcies (jornaler) es casa amb Joana Maria Alomar, i consta que varen tenir, al manco, un fill de nom Nadal (Registre Civil de Sineu, 2023).

3.2. Vida religiosa a Mallorca i exclaustació

Joan Francesc segueix una vida religiosa integrant l'orde franciscà. A dia 8 de gener de 1828 pren la condició d'Observant de l'ordre de Sant Francesc, confirmant-se al Sagrat Ordre del Presbiterat a títol de pobresa. És al convent de Sant Francesc d'Assís de Palma, on roman fins a l'exclaustació de l'any 1835, passant a residir al convent de Petra, fins que parteix a Amèrica (BSAL, 1921; Jutjat d'Inca, 1855, Torrens, 1982).

Joan Francesc Fornés sol·licita, dia 19 de maig de 1836, per la seva condició d'exclaustat, una pensió de 5 reials. En aquella data encara era al convent de Petra (ADM, consultat a 2023).

Bartomeu Alomar fou ordenat prevere a 17 de març de 1832 al convent de Sant Domingo de Palma (bisbe Juan Antonio Díaz Merino). Tenia llicència per predicar i confessar. Va ser al convent de Sant Francesc de Palma fins al moment de l'exclaustació i dia 24 de maig de 1836 fa la sol·licitud dels 5 reials de pensió a què tenen dret les persones que han estat exclaustades (ADM, consultat a 2023; El monitor religioso, 1851, Revuelta, 1978).

3.3. Estada a Amèrica

Entre els anys 1836 i 1837, Joan Francesc Fornés i Bartomeu Alomar parteixen cap a Amèrica. No hi ha constància que partissin junts, però sí que sortiren de Mallorca per arribar a Montevideo, Buenos Aires i Valparaíso (BSAL, 1921):

- Arribada a Montevideo: segons el portal d'Internet de *Movimientos Migratorios Iberoamericanos*, un grup de clergues mallorquins arriben a Montevideo entre els dies 15 de novembre i 29 de desembre de 1837. Són Bartomeu Alomar, Joan Seguí, Rafel Valriu, Bernat Vidal, Bartomeu Alzamora i Llorenç Morey. A principis del mateix any (6/3/1837) ja havia arribat l'espanyol José Arbina, també clergue (PARES, 2023).

- Arribada a Buenos Aires: segons l'Arxiu General de la Nació argentina, Joan Fornés arriba a la ciutat dia 16 de juny de 1838, a bord del vaixell de nom *Presidente Rosas*. El dia de l'arribada a Buenos Aires, el port de la ciutat i tot el litoral del riu estan en una situació de bloqueig militar per part de l'armada francesa (AGN, 2023).
- Arribada a Valparaíso: se suposa que arriben a Xile entre 1838 i 1839. Ara bé, no s'ha trobat cap evidència històrica del moment de la seva arribada.

Hi ha poca informació escrita sobre l'estada de Joan Fornés i Bartomeu Alomar a Amèrica. De Bartomeu Alomar se sap que a principis de 1853 estava a Peñuelas, departament de Casablanca, província de Valparaíso. Aquesta ciutat se situa a aproximadament 40 km de Valparaíso (ASC, 1853).

Tornada a Mallorca.

Viatge i amotinament

Joan Fornés, Bartomeu Alomar i José Arbina s'embarquen com a passatgers a Valparaíso a bord del vaixell bergantí *Reindeer*, de bandera britànica, per anar a Montevideo, amb l'objectiu final de tornar a Mallorca (Jutjat d'Inca, 1856).

A l'edició del dia 15 de gener de 1853, el diari *El Progreso* de Santiago, informa que el bergantí goleta *Reindeer* estava a la badia de Valparaíso des del dia 17 de novembre de 1852. El capità del vaixell és Wilson. Segons la documentació de la que es disposa, el vaixell parteix de Valparaíso a finals de gener o principis de febrer de 1853 (*El Progreso*, 15/01/1853).

Durant el trajecte, a conseqüència d'un amotinament ocorregut entre els individus de la tripulació del vaixell, són assassinats els preveres Joan Fornés i Bartomeu Alomar. Al diari *The New York Tribune* de dia 1 de juliol de 1853 apareix la notícia següent (figura 1):

THE NEW-YORK TRIBUNE.

"The Valparaíso Reporter says that on the 5th of March, near the Falkland Islands, a mutiny had taken place on board the British brig Reindeer, and that the crew had killed Captain Wilson, the first and second Mates and two Priests. They then proceeded to Cape San Antonio, where they ran the vessel ashore and left her. Four sailors—an Englishman, an American, a Dutchman, and a Chileño, were taken prisoners by the authorities of the River Salado, where the Englishman confessed his guilt. The vessel was got off and proceeded to Montevideo, and discharged her cargo, consisting of country produce, more or less damaged.

"The American bark Werwick with cargo, not back

"El reporter de Valparaíso informa que dia 5 de març, a prop de les Falkland Islands (Illes Malvines), s'ha produït un amotinament a bord del bergantí britànic *Reindeer*, i la tripulació ha assassinat el capità Wilson, el primer i segon contramestre i dos preveres. Aquesta (la tripulació) ha

Figura 1. Notícia de l'amotinament al bergantí *Reindeer* (*The New York Tribune*; 1853).

anat al Cap de Sant Antoni, on ha abandonat el vaixell. Quatre mariners –un anglès, un americà, un dels Països Baixos i un de xilè– han estat fets presoners per les autoritats de Río Salado, on l'anglès ha confessat el crim. El vaixell s'ha rescatat i portat a Montevideo, descarregada la seva càrrega, que consisteix en producció del país.”

El *Reindeer* arriba al port de Montevideo dia 2 d'abril de 1853, on roman durant un temps, fins que parteix cap a Londres (*Comercio del Plata*, 1853; *The New York Tribune*, 22/07/1853).

La notícia té un ampli ressò a la premsa del moment. Així, apareixen ressenyes als diaris:

- *The Daily Dispatch* de 6 de juny, *The Palmeto Standard* de 9 de juny, *The Morning Mail* de 6 de juny, *Lynchburg Daily Virginian* de 7 de juny, el *Richmond Enquirer* de 7 de juny, tots de 1853. Aquests informen que el vaixell contenia una gran quantitat de monedes. Així mateix, indica que els assassins havien estat arrestats i el britànic enviat a Anglaterra per ser jutjat (*Lynchburg Daily Virginian*, 1853; *Richmond Enquirer*, 1853, *The Daily Dispatch*, 1853; *The Morning Mail*, 1853; *The Palmeto Standard*, 1853).
- *The New York Times* de dia 6 de juny de 1853 (figura 2) informa dels fets i de l'emprisonament dels criminals a la presó de Taudile, on confessaren el crim. Els assassins passen a disposició de les autoritats angleses i enviats a Anglaterra per ser jutjats, a 5 d'abril. Segons el diari, per poder remolcar el vaixell, uns gautxos varen haver de descarregar 300 sacs de fesols, que porten a Montevideo en un segon viatge. El vaixell conté, a més, un carregament valorat en 30.000 Sp. i una quantitat considerable d'or en pols i doblons (*The New York Times*, 1853).

FROM MONTEVIDEO.—MUTINY ON BOARD SHIP REINDEER.—A letter received in Salem, Mass., from Montevideo, dated April 5, says :

The crew of the hermaphrodite brig *Reindeer*, (English,) from Valparaiso for this port, mutinied while off Cape San Antonio, killing the captain, chief mate, cabin boy and a clergyman who was passenger, and having loaded themselves with gold dust and doubloons, stolen from the vessel, they ran her ashore. On their way from the south coast to Buenos Ayres, they were apprehended and lodged in jail at Taudile, where one of the crew made the confession. They will be given up to the English authorities here, and sent to England for trial. The *Reindeer* was lightened and got off after throwing overboard 300 bags of beans, by some Gauchos, who brought her in here on the 2d inst. She had a cargo valued at \$30,000 Sp., besides a quantity of gold dust and doubloons. After the horrible tragedy had been committed, and the five seamen were nearing the shore in a small boat with their plunder, a quarrel arose about a division of the spoils, when one of the number was pitched overboard and perished.

The New York Times

Published: June 6, 1853

Copyright © The New York Times

Figura 2. Notícia de l'amotinament apareguda a *The New York Times* (*The New York Times*, 1853).

- *The Norfolk Chronicle* informa que dia 21 de març un vaixell de nom *Reindeer*, del port de Yarmouth i propietat de Mrs. King de Gorleston, comandat pel capità Wilson, durant el seu trajecte des de Valparaíso a Montevideo sofreix un amotinament que acaba amb l'assassinat de part de la tripulació i de dos preveres catòlics. Afegeix que els amotinats s'escapen amb el carregament més valuós del vaixell (*The Norfolk Chronicle*, 1853).
- El *Village Record*, de Boston, de dia 10 de juny de 1853 ho titula "Terrible massacre a bord del *Reindeer*". Informa que el vaixell anava de Valparaíso a Boston. L'atac és tan sobtat i inesperat que hi ha poca resistència. El carregament, d'una gran quantitat de monedes deixades al vaixell per part dels assassins, es porta a Montevideo (*Village Record*, 1853).
- *The North Wales Chronicle* de 26 de novembre de 1853 ho titula *Pirateria i assassinat a bord d'un vaixell britànic*. Informa que hi ha una gran ansietat en relació a les defuncions ocorregudes al bergantí *Reindeer*, de *Great Yarmouth*, a causa de la massacre ocorreguda al cap de Sant Antoni. Després de l'amotinament, els criminals abandonen el vaixell i ho deixen abandonat. Cinc mariners de la zona, després de molt d'esforç, ho rescaten. El vaixell es remolca a Montevideo, demanant un rescat de 4.000 dòlars (era pràctica habitual cobrar una quantitat en concepte de recompensa per rescats de vaixells, així, a 1852, el capità del vaixell George Fiot Day cobra 3.500 lliures per donar seguretat al veixell *Rosalie*, que navegava per la mateixa zona que el *Reindeer*). Per altra banda, els criminals escapen del lloc de l'abandonament del *Reindeer*, però cauen en poder de les tropes del General Urquiza. Sospitosos pel seu comportament i per quantitat d'or i papers relacionats amb el vaixell, són acusats d'assassinat. A l'interrogatori un d'ells confessa i incrimina la resta de companys, un dels quals es comprova que és un prevere que s'havia embarcat amb ells i que havia escapat al convent de Sant Josep de Flores (això podria demostrar que José Arbina forma part de l'amotinament). Ningú sap com aconsegueixen escapar. El vaixell roman a Montevideo, on el cònsol britànic fa els tràmits necessaris per enviar-lo a Anglaterra (*The North Wales Chronicle*, 1853).

El document oficial que consta al document abintestat de declaració d'hereus de Joan Francesc Fornés diu el següent:

"Don Eduardo Infante, abogado del Ilustre Colegio de Madrid, jefe de Negociado de la Administración Activa y Secretario del Gobierno de la provincia de las Islas Baleares, de la que es Gobernador interino el Excelentísimo Señor D. Narciso de Ametller, certifico que en la Secretaría de este Gobierno existen las

Reales Órdenes comunicadas por el Ministerio de la Gobernación del Reino, cuyo contenido literal es (...) El Señor Ministro del Estado, con fecha quince del actual dice al de la Gobernación lo que sigue: con fecha veinte de septiembre dio parte a esta Secretaría el encargado de negocios de S.M. en Montevideo, de que a consecuencia de una sublevación ocurrida entre los individuos que tripulaban el bergantín inglés Reindeer, durante su viaje de Valparaíso a dicho puerto, fueron asesinados el capitán y dos eclesiásticos españoles D. Bartolomé Alomar y D. Juan Francisco Fornés, naturales de Mallorca, que iban en clase de pasajeros; y habiendo arribado los asesinos a un puerto de la Confederación Argentina, fueron detenidos por la Autoridad local, pero lograron fugarse después, desapareciendo la causa empezada a formar por el Juez de Barracas. El buque fue conducido a Montevideo, donde el Representante de S.M. practicó las gestiones oportunas cerca del encargado de negocios de Inglaterra para poner a salvo los objetos que hubiesen pertenecido a los difuntos eclesiásticos, y también se depositaron en consecuencia las disposiciones convenientes a fin de que dos letras de cambio a favor de aquellos, de tres mil cuatrocientos pesos fuertes que corrían unidas a la causa extraviada, no fueran pagadas a su presentación por las casas Gibbs y Compañías de Londres, contra la cual iban giradas. Del desgraciado suceso a que me he referido se publicó una relación circunstanciada en la Gaceta Oficial para conocimiento de las personas a quienes pudiera interesar (...) posteriormente se tuvo noticia por conducto de la Legación de S.M. en Londres que las referidas letras, con endoso a favor de J.M. Serra de Barcelona habían sido realizadas por los Señores Murrieta y Compañía de Londres (...) Se estaban practicando diligencias para averiguar los efectos que componían el cargamento total del citado buque Reindeer, habiéndose depositado los que se salvaron en poder del Cónsul Británico en Bons Aires, donde habían de acudir por sí o por medio de representante las personas que se crean con derecho a ellos”.

El text està datat a 27 de març de 1854 i el vicecònsol que rep els efectes és Frank Parrish (Jutjat d'Inca, 1856).

A la *Gaceta de Madrid* de 7 de novembre es detalla que l'import de tres mil quatre-cents pesos corresponen a dues lletres, una de 2.400 pesos a favor de Joan Francesc Fornés i una de 1.000 pesos a favor de Bartomeu Alomar (*Gaceta de Madrid*, 1853).

Efectes personals

La recuperació dels efectes que resten de l'amotinament és duita a terme pel comandant del vaixell *Locust*, George Fiott Day, i lliurats al vicecònsol Frank Parrish (Jutjat d'Inca, 1856):

- 23 unces espanyoles d'or de José Arbina i Joan Fornés. Segons el portal *inversoro.es*, el preu a 2023 de 23 unces d'or és d'uns 43.000 euros.
- 544 peces de quart de pes espanyol, 26 mitjos pesos, 176 reials i 47 mitjos reials de Bartomeu Alomar.
- 2 rellotges de plata de Bartomeu Alomar i Joan Fornés, i un del capità del *Reindeer*.
- Una lletra de canvi de 176 lliures esterlines datada a 29 de gener de 1853 i tres mil quatre-cents pesos forts girades per William Gibbs & Sons de Londres, a pagar a Bartomeu Alomar. Segons el portal *MeasuringWorth.com*, el valor a 2023 de les 176 lliures seria, a 2020, uns 20.000 euros i el valor actual dels 3.400 pesos forts seria, també a 2023, uns 95.000 euros. En termes de poder adquisitiu de béns i serveis equivalents, el valor a 2023 de les lletres seria de 147.000 i 1 milió d'euros, respectivament.
- 4 pots d'or en pols de Bartomeu Alomar, que pesaren 165 unces de pes a les oficines del port. Segons el portal *inversoro.es*, el preu a 2023 de 165 unces d'or és d'uns 315000 euros, amb un poder adquisitiu d'uns 2 milions d'euros a 2023.
- Una cadena d'or del capità del *Reindeer*.
- Una peça de 50 pesos de San Francisco, 4 doblons xilens, 5 unces xilenes, 1 peça d'or de 10 pesos dels Estats Units, 1 peça d'or de 2 pesos espanyols, 3 pesos de plata, 1 *shilling* anglès del capità del *Reindeer*

El consolat britànic retira un total de 24 pesos forts (8 de cada eclesiàstic) en concepte de despeses d'administració (Jutjat d'Inca, 1856).

Per altra banda, José Arbina declara per escrit de dia 7 de juliol de l'any 1854 que els efectes són els que es detallen a continuació (Jutjat d'Inca, 1856):

- Uns 300 pesos forts espanyols en or, un rellotge de plata, un estoig de raors d'afaitar i tot l'equipatge de Joan Fornés. Segons el portal *MeasuringWorth.com*, el valor actual a 2023 dels 300 pesos forts és d'uns 8.000 euros.
- Unes 4 lliures de pes d'or en pols, un rellotge de plata, 2 estoigs de raors d'afaitar i tot l'equipatge de Bartomeu Alomar. Segons el portal *inversoro.es*, el preu actual a 2023 de 4 lliures d'or és d'uns 120.000 euros.
- 14 unces espanyoles, 2 rellotges d'or (un de 93 castellans i l'altre de 78 castellans), 3 culleres de plata, dos raors d'afaitar i tot l'equipatge del propi José Arbina.

L'encarregat de negocis de S. M. a Buenos Aires indica que:

“comparado lo recibido con lo declarado por Fray José Arbina, faltan los equipajes, algunos otros efectos y algunas sumas en onzas de oro, oro en polvo; pero para la debida satisfacción de los interesados, pedí al Señor Vicecónsul Británico una copia de la lista de todo lo que él recibió del comandante del vapor Locust de S.M. Británica a quien fueron entregados todos los efectos salvados del Reindeer por el comandante de la Boca del Salado a donde fue a parar el Reindeer con su tripulación pirata. En esta lista observará V.S. que viene detallado todo lo que aparece como perteneciente a los sacerdotes y que es precisamente la que he recibido”.

Es detallen les diferències entre la declaració de José Arbina i la llista d'efectes rebuda per Frank Parrish, de manera que de les 4 lliures de pes d'or en pols declarades per José Arbina només consten 165 unces de pes al consolat britànic. Per aquest motiu, se suspèn el lliurament d'efectes i s'envia tot al Tresor de S. M. Britànica a Londres. Les persones interessades, hereves, les poden retirar si es presenten proves que demostrin la seva veracitat. L'encarregat de Negocis de Buenos Aires no posa cap objecció: “no tuve inconveniente en acceder a la proposición del Señor Vicecónsul”. Així mateix, s'indica que els drets de reclamació dels hereus de Bartomeu Alomar no expiren, donat “el enorme atentado que cometieron los autores de tan horrendo crimen” (Jutjat d'Inca, 1856).

A la *Gaceta de Madrid* del 7 de novembre de 1853 es publica informació detallada de l'incident del *Reindeer*. S'informa que els assassinats són el capità i el contramestre del vaixell i dos passatgers de noms Bartomeu Alomar i (Joan) Francesc Fornés. Indica que el també prevere José Arbina havia estat abandonat en un lloc quasi desert de la Confederació Argentina pels amotinats. Els malfactors escapen i, tot i fer-se passar per naufragats, són detinguts per l'autoritat local i portats al campament del General Urquiza a les portes de Buenos Aires, que els deixa a disposició del jutge de la ciutat de Barracas (que esdevé posteriorment un barri de Buenos Aires). Els assassins són empresonats, però escapen a l'acabament del setge de Buenos Aires. S'informa que el Ministeri ha adoptat les disposicions convenients per salvaguardar els doblers i efectes dels preveres, i es publica l'avís per a les persones a qui pugui interessar (*Gaceta de Madrid*, 1853).

Final del Reindeer

El vaixell *Reindeer* és rescatat i portat a Montevideo. A l'any 1853 un bergantí de nom Isabella arriba a Montevideo, des de Londres. A la seva arribada a port el seu propietari és detingut. Aquest aconsegueix escapar-se i no deixa doblers per pagar el salaris de la tropa. Aleshores, el capità d'aquest vaixell, Issac C. Jones es fa

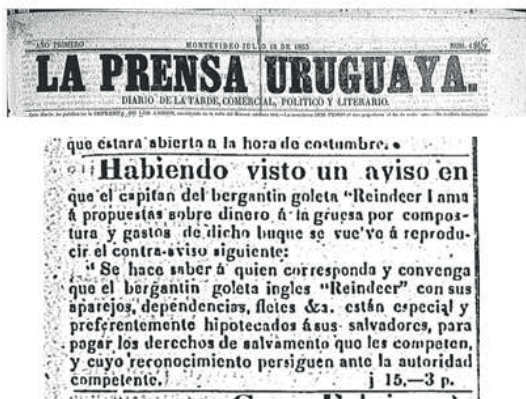

Figura 3. Avís de contractació a la gruesa del *Reindeer* (*La Prensa Uruguay*, 1853).

Comercio del Plata en dates posteriors. A 18 de juliol de 1853 apareix un avís al diari *La Prensa Uruguay*, on es demanen propostes d'aportacions "a la gruesa" per fer-se càrrec del *Reindeer* (figura 3). Tant el *Reindeer* com tot el seu contingut estaven hipotecats a benefici dels seus salvadors: la tripulació del *Locust*. Aquest contracte havia de servir per pagar els drets de salvament. El mateix anuncia apareix dia 22 de juliol al diari *El Eco del Pueblo* i 28 de juliol i 10 d'agost al diari *El Orden*, ambdós de Montevideo (*Comercio del Plata*, 1853; *El Eco del Pueblo*, 1853; *El Orden*, 1853; *La Prensa Uruguay*, 1853).

El diari *Comercio del Plata* de dia 7 d'agost de 1853 informa que a dia 5 d'agost el vaixell *Reindeer*, de 800 tones, estava al port de Montevideo. Informa que el capità és Isaac C. Jones i que el vaixell havia entrat dia 2 d'abril de 1853 procedent de Valparaíso, essent el seu consignatari *T. Tomkinson y Cia* (*Comercio del Plata*, 1853).

Dia 24 de desembre de 1853, de viatge cap a Londres i al seu pas per l'illa Guernsey, xoca amb la *Sambule Rock*, situada a l'illot Lihou i s'enfonsa. Mor el capità i una altra persona de la tripulació (GERC, 2010; Sarre, 2007).

3.4. Reclamació i desenllaç

L'encarregat de Negocis del Viceconsolat de Buenos Aires (Sr. José Zambrano y Viana) redacta diligències a través de l'encarregat de Negocis a Montevideo (Sr. José María de Alós) per al seu homòleg anglès a Montevideo, Sr. Frank Parrish. A l'índex de l'Arxiu Històric Nacional apareix amb el número 85 de registre, però no consta la documentació original, ha desaparegut. Segons s'indica a

càrrec del *Reindeer* i s'ofereix per portar el vaixell fins a Londres. El diari *Comercio del Plata*, de Montevideo, a 10 de juliol de 1853, publica un avís que el nou capità del *Reindeer* requereix la quantitat de "dos mil quinientos patacones, más o menos, para pagar los gastos de composturas y de puerto a fin de continuar su viaje para Inglaterra y ofrece por seguridad un letra girada sobre los dueños del buque, garantizada por una hipoteca sobre el buque y flete".

El mateix avís es repeteix al diari

l'índex, el document de dia 20 de setembre de 1853 "Da cuenta de los asesinatos perpetrados en las personas de los eclesiásticos españoles D. Bartolomé Alomar y D. Francisco Fornés por la tripulación del bergantín inglés Reindeer en su viaje desde Valparaíso a este puerto y comunico algunas noticias que pueden interesar a las familias de aquellos" (AHN, 1853).

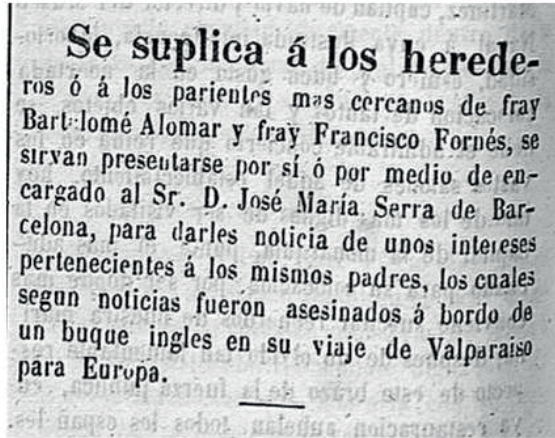

Figura 4. Avís de Josep Maria Serra per localitzar els hereus de Joan Fornés i Bartomeu Alomar (*El Balear*, 1853).

Les persones interessades en l'herència havien estat avisades per la *Gaceta de Madrid* de 26 de novembre de 1853. Ara bé, cap hereu havia fet cap tipus d'acció per reclamar les herències de Joan Fornés i Bartomeu Alomar: al segle XIX no és fàcil, per a persones de Mallorca, accedir als continguts de la *Gaceta de Madrid*. De fet, se'ls suposa "ignorantes de la ocurrencia de que se trata y de que existan en el Consulado Español en Buenos Aires valores que les pertenecen" (Jutjat d'Inca, 1856).

A 6 de desembre de 1853, l'empresari Josep Maria Serra ja cercava els hereus dels eclesiàstics, amb un avís al diari *El Balear*, com es pot veure a la figura 5 (El Balear, 1853).

La notícia de l'assassinat arriba al Govern espanyol a través del l'encarregat de Negocis de S. M. el Rei d'Espanya a Montevideo. El ministre d'Estat, en una comunicació de Reial Ordre dirigida al ministre de la Governació del Regne (27 de maig de 1854), detalla les circumstàncies de l'incident i les mesures seguides per salvaguardar les pertinences de l'assassinat i comunicar als seus hereus els seus drets de reclamació de béns (Jutjat d'Inca, 1856).

A conseqüència de la Reial Ordre de 27 de maig de 1854, el ministre de la Governació del Regne, a 18 de març de 1855, dirigeix un ofici al governador civil de la província balear, amb la finalitat que informi del succés als hereus interessats que resideixen a l'illa. Es dona orde d'identificar el domicili dels hereus i informar-los del seu dret de reclamació. Els hereus poden reclamar l'herència a Buenos Aires i justificat a Londres el seu dret a rebre l'or en pols. S'emet còpia dels documents que estan al consolat espanyol de Buenos Aires, on es detallen els objectes i valors que pertanyen als preveres difunts (Jutjat d'Inca, 1856).

HEREUS	PART QUE ELS CORRESPON
Joan, Francesca Aina, Rafael, Francesc i Jerònima (Mateu Fornés) en representació de Clara Fornés Beltran	1/5 part
Sebastià Fornés Beltran	1/5 part
Jerònima Fornés Beltran	1/5 part
Gabriel Fornés Beltran	1/5 part
Jerònim i Joan (Fornés Estrany) en representació de Jaume Fornés Beltran	1/5 part

Taula 1. Hereus de Joan Francesc Fornés (Jutjat d'Inca, 1856).

Atès que Joan Fornés va morir sense testament ni darrera disposició, s'encarrega la confecció del document abintestat de declaració d'hereus, que porta al notari a localitzar els seus hereus i informar-los del seus drets de reclamació del béns i valors de l'herència, que se suposa que estan disponi-

bles al consolat espanyol de Buenos Aires. Segons el dret existent a l'època, els hereus en casos de no tenir descendència són, per ordre, els pares i els parents col·laterals (germans). A la taula 1 es pot veure la llista d'hereus de Joan Francesc Fornés i la part d'herència que els correspon (Jutjat d'Inca, 1856).

Amb la finalitat de poder dur a terme la reclamació, els hereus concedeixen, a l'any 1855, poders universals per poder actuar en representació dels mateixos en favor del Sr. Pau Rebassa, el Sr. Joan Català i el Sr. Senén Vich, procuradors del jutjat de Primera Instància d'Inca. També poders per al Sr. Joan Cirer, el Sr. Josep Ballester i el Sr. Miquel Seguí, procuradors de l'Audiència del Territori de Mallorca (Jutjat d'Inca, 1856).

A conseqüència de les reclamacions iniciades per les persones hereves de Joan Fornés, a l'any 1856, el jutge de Primer Instància d'Inca, dicta un edicte de reclamació perquè les persones que es creguin amb dret d'herència compareguin al jutjat d'Inca. L'edicte es publica a la *Gaceta de Madrid* de 22 de desembre de 1856 (figura 5). El mateix edicte es publica a la mateixa *Gaceta de Madrid* els dies 1 de juliol i 9 de setembre de 1857. A aquests darrers també es convoca les persones hereves de Bartomeu Alomar, que són Joana Maria i Antònia Alomar (germanes), Joana Maria Ramis (germana política de Bartomeu) i els seus nebots Gabriel i Rafael Alomar i els nebots Antoni, Bernat, Joana Maria, Margalida i Gabriel Garcias (*Gaceta de Madrid*, 1856, 1857a, 1857b; Jutjat d'Inca, 1856).

Finalment, a 11 de novembre de 1856, compareixen davant el jutge de Primera Instància d'Inca (Sr. Jacinto de Alcocer) els familiars hereus de Joan Fornés: Gabriel Fornés, Sebastià Fornés, Jerònima Fornés, Margalida Estrany, Miquel Llompart, Rafael Mateu, Joan Llabrés (espòs de Francesca Aina Fornés), Joan Mateu. El mateix jutge dicta sentència dia 26 de gener de 1858 i considera que les persones que havien comparegut són hereves legítimes de Joan Fornés, amb publicació a la *Gaceta de Madrid* (Jutjat d'Inca, 1856).

DATA	DESCRIPCIÓ
29/09/1853	L'encarregat de Negocis del Viceconsolat de Buenos Aires (Sr. José Zambrano y Viana) redacta diligències a través de l'encarregat de Negocis a Montevideo (Sr. José María de Alós) per al seu homòleg anglès a Montevideo, Sr. Frank Parrish.
07/11/1853	A la <i>Gaceta de Madrid</i> es publica el detall que hi ha dues lletres de canvi a favor de Joan Fornés (2400 pesos) i Bartomeu Alomar (1000 pesos).
26/11/1853	Es publica la primera comunicació dels assassinats a la <i>Gaceta de Madrid</i> .
06/12/1853	L'empresari de Barcelona, Josep Maria Serra, reclama la presència dels hereus de Joan Fornés i Bartomeu Alomar (diari <i>El Balear</i>)
Març 1854	L'encarregat de Negocis de Montevideo rep informació procedent de l'ambaixada de Londres sobre les lletres de canvi firmades per l'empresari Gibbs a favor dels franciscans Fornés i Alomar.
Maig 1854	El ministre de la Governació del Regne notifica que hi ha una Reial Ordre perquè es faci el necessari per localitzar els hereus dels franciscans difunts.
18/03/1855	El ministre de la Governació dirigeix un ofici al governador civil de les Illes Balears, amb la finalitat que s'informi del succés dels hereus dels franciscans.
11/11/1856	Els hereus de Joan Fornés compareixen davant el jutge de primera instància d'Inca.
22/12/1856	Arran de les reclamacions iniciades pels hereus de Joan Fornés, publicació d'un edicte de reclamació de presència dels hereus del franciscà difunt. Es publica de nou els dies 1 de juliol i 9 de setembre de 1857 a la <i>Gaceta de Madrid</i> .
30/05/1857	Sr. Jacinto de Alcocer, jutge de primera instància d'Inca, publica un edicte a la <i>Gaceta de Madrid</i> (1/07/1857), sol·licitant la presència dels hereus de Joan Francesc Fornés.
09/09/1857	Es torna a publicar l'edicte de dia 30 de maig de 1857 a la <i>Gaceta de Madrid</i> .
26/01/1858	Sentència final de l'abintestat de declaració d'hereus legítims de Joan Fornés, amb publicació a la <i>Gaceta de Madrid</i> .

Taula 2. Resum cronològic de les notificacions i reclamacions oficials (elaboració pròpia).

portant a la vida i economia de les noves repúbliques americanes. El fet que Joan Fornés i Bartomeu Alomar portin tal quantitat de béns en el moment de la seva defunció demostra que hagueren de participar de manera important a activitats lucratives.

- Dintre del context econòmic es pot veure que el control de l'economia i les finances a l'Amèrica de segle XIX està controlat per un grup reduït de persones. Així, les empreses de la família Gibbs són prestataris i col·laboradors del govern de Perú.

A més, han quedat sense contestar algunes qüestions i se n'han plantejat altres:

- No ha quedat clar si els hereus de Joan Francesc Fornés i Bartomeu Alomar reberen l'herència dels missioners. A pregunta a un notari sobre el com descobrir-ho es va saber que el propi procediment notarial de les herències intenta assegurar el secret.
- No ha quedat clar com ho feren Joan Francesc i Bartomeu per aconseguir la quantitat de béns que portaven en el moment de la defunció. No s'ha pogut saber si varen ser activitats seves, o bé eren portadors de lletres de canvi enviats pel propi Gibbs, que va girar les lletres de canvi uns dies abans de la partida de Valparaíso. S'han plantejat diverses hipòtesis, però cap d'elles s'ha pogut confirmar. Aquestes hipòtesis no confirmades estan relacionades amb l'existència de mines de plata a Xile, la Febre de l'Or de Califòrnia i les relacions amb el propi empresari William Gibbs.
- No ha quedat clara quina va ser l'activitat i residència de Joan Fornés a Amèrica, ni com hi va arribar. S'ha pensat que podria haver format part del grup de religiosos que parteix amb Josep Ciré o amb José Vernet, anant directament a Xile sense passar per Buenos Aires. Aquest grup arribà a Xile sense cap registre documental.
- No s'ha pogut aclarir el final del judici del criminal anglès que va confessar l'assassinat, que havia de ser enviat a Anglaterra. No se sap si finalment es va escapar amb la resta de malfactors.
- No s'ha pogut aclarir si José Arbina és, tal com s'indica a algun dels diaris, un dels criminals implicats a l'amotinament o robatori dels efectes de les persones assassinades.

REFERÈNCIES

ADM, Arxiu Diocesà de Mallorca; Llibre de Diaris dels Bisbes: Antonio Pérez de Hiras; 1825-1842.

AGN, *Archivo General de la Nación; Entrada de Pasajeros a Argentina. Siglo XIX; Departamento de Digitalización*. Buenos Aires. Consultat a 2023. Disponible en línia: <http://www.entradadepasajeros.com.ar/pasajeros.htm>

AHN, *Archivo Histórico Nacional*. (1853). Fons del Ministerio del Interior. Índex de despatxos, secció Ambaixades – Legacions “Correspondencia con Montevideo”.

Aljovín, C. (2020). *República y conservadurismo católico: Perú, Ecuador y Colombia de mediados del siglo XIX a inicios del XX*. Revista *Discursos del Sur*, núm 5. ISSN: 2617-2283. DOI: <https://doi.org/10.15381/dds.v0i5.18142>

APSMJ, Arxiu Parroquial de Santa Maria la Major. Llibre de Registres de Baptismes; Inca, Mallorca.

Arancibia Salcedo, R. (1982). *Diccionario biográfico del Clero Secular Chileno 1969-1982*. En *Teología y Vida* (Vol. XXIII (1982) N.º 4. Santiago

ASC *Archidiócesis de Santiago de Chile*. (1853). *Catálogo de los eclesiásticos de ambos cleros y casas religiosas del arzobispado de Santiago de Chile, al principiar el año de 1853*. Santiago: Imprenta de la Sociedad.

Blasco, Y. (2000). *Los protagonistas de la fundación del Banco de Barcelona*. Tesi doctoral.

BSAL, Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana; 1921; any XXXVII; tom XVIII, núm 486; Palma; abril de 1921.

Buck, C. (1853). *Hansard's Parliamentary Debats. Volum CXXIX. Comprising the period from the eleventh day of July to the twentieth day of August, 1853*.

Camús, M. (2008). *La Iglesia Católica en Chile 1810-1850. Inestabilidad eclesial en su proceso de maduración*. *Anuario de Historia de la Iglesia*, 17. ISSN: 1133-0104.

Ciré, J. (1992). *Fray Verídico Errante: aventuras de un religioso enclaustrado por la impía revolución demagógica del 38 en España arregladas por él mismo en forma de cartas familiares: comprenden un período de 32 años, de 1834 hasta 1868, que en resumen no son sino una memoria de los principales acontecimientos, o más bien dicho, la historia de mi vida durante el citado período – En homenaje a los 450 años de Presencia Franciscana en Chile*. Autobiografia de l'autor, publicada per l'Arxiu Franciscà a 1992.

Comercio del Plata. (1853). Diari de Montevideo. Número 2195, 12 de juny de 1853; número 2217, 10 de juliol de 1853; número 2219, 13 de juliol de 1853; número 2220, 14 de juliol de 1853; número 2221, 15 de juliol de 1853; número 2223, 17 de juliol de 1853; número 2233, 31 de juliol de 1853; número 2239, 7 d'agost de 1853.

El Balear. (1853). Diari de Palma. Número 1718, 6 de desembre de 1853

El Eco del Pueblo. (1853). Diari de Montevideo. Exemplar de dia 22 de juliol de 1853.

El Orden. (1853). Diari de Montevideo. Exemplars de 28 de juliol i 10 d'agost de 1853.

El Progreso. (1853). Diari de Santiago de Xile. Exemplar de dia 15 de gener de 1853.

- El Monitor Religioso. Semanario de Palma.* (1851). Tom 3. Impremta Juan Guasp
- Enrique-Ortiz, F. (2001). El Hombre fuerte del Río de la Plata en el destierro. Revista Todo es Historia, especial La Batalla de Caseros. Número VI. ISSN: 0040-8612
- Estrades, J. (2004). *De la memoria, un viaje a la ilusión.* Fundació Càtedra Iberoamericana. Universitat de les Illes Balears. ISBN: 84-7632-884-2. DL: PM 1462-2004
- Ferragut, J. (1974). *La desamortización de Mendizábal en Mallorca (1836-1846). Separata del Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca.* Número 684-685, corresponent als trimestres de juliol-setembre i octubre-desembre de 1974.
- GREC *Guersnsey Renewable Energy Commission.* (2010). *Regional Environmental Assessment of Marine Energy.*
- Gaceta de Madrid.* (1853). Número 330 de 26 de novembre de 1853 i exemplar de 7 de novembre de 1853.
- Gaceta de Madrid.* (1856). Número 1449, 22 de desembre de 1856;
- Gaceta de Madrid.* (1857). Número 1639, 1 de juliol de 1857; Número 1709, 9 de setembre de 1857.
- Gutiérrez, M. (1994). *La España Industrial 1847-1853. Un modelo de innovación tecnológica.* Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona.
- Hernández, R. (1927). *Valparaíso en 1827: una reseña histórico local, con motivo del Centenario de "EL MERCURIO".* Impremta Victoria, Valparaíso.
- Jutjat d'Inca. (1856). Document abintestat de declaració d'hereus de Joan Fornés. Jutjat de Primera Instància d'Inca.
- La Prensa Uruguaya.* (1853). Diari de Montevideo. Exemplar de 18/07/1853.
- Leal, C. (2017). *Franciscanos en la Capitanía General de Chile. La Provincia de la Santísima Trinidad y el Colegio de misiones de Chillán en el tránsito del siglo XVIII al XIX.* *Archivo Ibero-Americano* 77, número 284 (2017). ISSN 0004-0452
- Lynchburg Daily Virginian.* (1853). Diari de Virginia. Número 259, Volum 1, 7 de juny de 1853
- Mathew, W. (2020). *La firma inglesa Gibbs y el monopolio del guano en Perú.* Banco Central de Reserva del Perú e IEP (Instituto de Estudios Peruanos). ISBN: 978-612-326-004-0.
- Moliner, A; 1982; *El movimiento antiliberal mallorquín de 1813; Anales de la Universidad de Alicante: Historia contemporánea;* ISSN 0212-5080, N.º. 1, 1982, pàg. 57-76
- PARES, *Portal de Archivos Españoles; Movimientos Migratorios Iberoamericanos; Ministerio de Cultura y Deporte del Gobierno de España;* disponible online: <http://pares.mcu.es/MovimientosMigratorios/staticContent.form?viewName=presentacion>; consultat 2023
- Pieras, G; Pieras, M; 2002; Antroponímia d'una vila artesana. Inca, 1872; XV Jornada d'Antroponímia i Toponímia; Manacor.

- Pinto, J. (1993). *Jesuitas, Franciscanos y Capuchinos italianos en la Araucanía (1600-1900)*. *Revista Complutense de Historia de América*. Número 19.
- Piña, R; 2021; *Los primeros liberales mallorquines (de cómo el pensamiento puede cambiar la Historia)*; Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics; planes 63-80; ISSN: 1885-8600.
- Registre Civil de Sineu. (2023). Llibres de Registre corresponents a naixements, matrimonis i defuncions del segle XIX.
- Revuelta, M; 1978; *Los pagos de pensiones a los exclaustrados y a las monjas (1835-1850)*; *Revista de investigación e información teológica y canónica*; ISSN: 0210-1610; vol. 53; núm. 204; planes 47-76.
- Richmond Enquirer*. (1853). Diari de Richmond. Número 11, Volum 50, 7 de juny de 1853.
- Sarre, J. (2007). *Guernsey Sailing Ships 1786-1936. Guernsey Museum monograph series. Number 8*. ISBN: 978-1-871560-08-4
- Sobrevilla, N. (2003). *Entre el Contrato Gibbs y el Contrato Grace: la participación británica en la economía peruana (1842-1890)*. *Revista HISTÓRICA*, XXVII.
- The Daily Dispatch*. (1853). Diari de Richmond. Número 198, Volum 3, 6 de juny de 1853.
- The Morning Mail*. (1853). Diari de Richmond. Número 59, Volum 1, 6 de juny de 1853.
- The New York Times*. (1853). Diari de Nova York. Exemplant de dia 6 de juny de 1853.
- The New York Tribune*. (1853). Diari de Nova York. Exemplant de dia 1 de juliol de 1853.
- The Norfolk Chronicle*. (1853). Diari de la ciutat de Norfolk, Anglaterra. Disponible online: <https://www.foxeath.org.uk/1853NorfolkChronicle.html>
- The North Wales Chronicle*. (1853). Diari britànic. Exemplant de dia 26 de novembre de 1853.
- The Palmeto Standard*. (1853). Diari de Florida. Exemplant de dia 9 de juny de 1853.
- The Victorian Royal Navy*. Consultat a 2023. Disponible online: <https://www.pdavis.nl/>
- Torrens, F; 1982; *Apuntes Históricos de Petra*. Libro II; plana 47
- Valenzuela, J. (2005). *Los franciscanos de Chillán y la Independencia: avatares de una comunidad monarquista*. *Revista Historia*, número 38. Volumen I. ISSN: 0073-2435
- Village Record*. (1853). Diari de Boston. Exemplant de dia 10 de juny de 1853